

J. V. Neergaards beskrivelse af Ø. Flakkebjerg herred.

Af *Fritz Jacobsen*.

I årbogen for 1952 har forfatteren August F. Schmidt skrevet en artikel om en bog „Sorø Amt“, der i 1840 blev udsendt af P. R. Duus, præst i Vemmelev, og indeholdt en beskrivelse af hele Sorø amt, men allerede i 1830 havde generalkrigskommissær J. V. Neergaard, som var ejer af Antvorskov fra 1816—26, udsendt „Statistisk-oekonomisk Beskrivelse over Østerflakkebjerg Herred efter det Kongelige Danske Landhusholdnings Selskabs Opfordring“.

Der er ret naturligt mange lighedspunkter mellem de to bøger, men da Neergaard kun har beskrevet et herred, men Duus hele amtet, og de to bøger på det nærmeste er lige store, bliver beskrivelsen i Neergaards bog mere fuldstændig og ikke så skematisk, som i „Sorø Amt“, der tager forhold med, som N. ikke omtaler. Neergaard er strengere „revsende“ end Duus over for navngivne personer, men forholdene kan jo også have ændret sig i den halve snes år, der ligger mellem de to bøger.

Neergaard indleder med at oplyse herredets udstrækning. Fra syd til nord — fra det yderste punkt af Enø til Kalrød (Kellerød) by er omtr. $3\frac{1}{4}$ mil, bredden fra det yderste punkt af Fuirendal skov til Øverup er omtr. $2\frac{3}{4}$ mil. Flade-

indholdet er „ved Pas“ 4.8478 kvadratmile og folketallet 7161 mennesker. Der er 14 kirkesogne, 9 hovedgårde, som specificeres.

Af de forskellige topografiske oplysninger skal her kun enkelte meddeles: På Hyllinge mark skal have været en stendysse med en stor sten, hvorpå der stod „Mimring Tand“, men den er nu borte. Fuirendal kirke har en altertavle af „kunstigt Billedhuggerarbejde“. Under Fogedby meddeles, at en liden avlsgård, Ydernæs, udmærker sig ved sin yndige beliggenhed ved Næstved å (næs). Den var før en hovedgård, som i 1675 tilhørte Hans Jacob Gyntelberg, derefter Knud Thotte, som lod bygningerne nedbryde og jorden drive under Gaunø. Den er nu opbygget og bortfæstet for 50 år med ca. 180 tdr. land ager og eng. I haven er en lille plantage af gamle, frodige gran-, lærke- og poppeltræer. En lille indfredet skov må af fæsteren kun bruges til spadseregang. Der er bopæl til en familie uden for bondestanden.

Ved Karrebæk, Næstved ladeplads gennem Næså, er et kongeligt toldsted, som kaldes „Mindehus“ — Karrebæk-minde munder også ud i havet. Til sognet hører Enø, hvortil overkørselen sker gennem det såkaldte „Hestevad“. Det skal have været her, den vendiske fyrste Jermer gik i land på Sjælland for at støtte Jacob Erlandsen i hans kamp mod kongen (de sjællandske bønder blev slået ved Næstved 1260). Kastrupgaard har før haft en stor dyrehave og et stutteri, anlagt af overkammerherre Carl von Plessen. Gunderslev er skilt fra Skelby ved „en smal Aa“.

Så vender Neergaard sig til jorden, som er hovedemnet for hans afhandling, og som han i sin egenskab af landmand jo har særlig interesse af og forudsætninger for at skrive om.

Herredets jordbund er meget forskellig. Det øverste lag, „Madjorden“, er en blanding af ler og sand og savner kun i få tilfælde muld, så den ved hensigtsmæssig kultur kan give frodig afgrøde, underlaget retter sig sædvanligvis efter madjorden. Førsløv, Arløse og Arløsetorp har kraftig lermuldet hvedejord. Bisserup, Skafterup, Nyrup, Tornemark har hovedsagelig stærkt lerblandet jord, og underlaget indeholder tit god mergel. Marvede, Spjellerup og Menstrup har fed lermuldet hvedejord og er at betragte som „Kærnen i Herredet“. I Gumperup er Hans Hansens lod bedst, men drives slet; på lodden ligger en mængde store sten. Fogedbygaard har et par hundrede skridt fra gården et stykke jord på 12—15 tdr. land, og på dette har de tidligere hovedbygninger nok stået, da ploven her opbryder mur- og tagsten.

Kyse er sandsynligvis opkaldt efter den navnkundige „Kyse Soe“, som efter sagnet har boet i „Hasehøj“. Lystager (Ormager) er oprettet af 6 bøndergårde. I Lille-Næstved findes „dødt skovler“.

Hartkornet er meget ulige ansat. I Serdrup (Slagelse herred) er der 4 gårde med hver 35—40 tdr. land let sandmuldet jord, som står for 10 tdr. 1 fdk. htk., mens Landsgrav til hver gård har 67—80 tdr. land, som kun står for 6 tdr. 7 skpr. htk., skønt jorden er udmærket god. I Reinstrup by er en gård på 40 tdr. land ansat til samme htk. som en på 112 tdr. land (omtr. 8 tdr.).

Herredet har afvekslende „jevnside“ og bakkede jorder. Det højeste „Standpunkt“ i herredet er Menstrup bjerg, der indeholder det meste af fem gårdes jorder; driften er besværlig, men ikke umulig. Fra toppen er en sjælden skøn og vidtstrakt udsigt; uden kikkert kan tælles nogle og tredive kirker,

og Lolland ses tydeligt. Det næsthøjeste punkt i herredet synes at være ved Jens Hansens gård i Øverup; herfra kan ses 2—3 mil bort. Kvislemark og Karrebæk sogne er mest udsatte for at lide af skadeligt vand, men i sidstnævnte sogn er der gravet hovedgrøfter, som sammen med Saltø å tjener til afledning af skadeligt vand. Hans Nielsen, Kvislemark, fik i 1812 Landhusholdningsselskabets andet sølvbæger for udvist flid med jordens dyrkning og i særdeleshed for gravning af grøfter til vandafledning, men han har senere forsømt gravning på sin lod, der i høj grad er vandlidende. Af det antal grøfter, hvorfor han blev offentlig hædret, findes nu kun sørgelige spor af nogle, andre mangler helt.

Det er muligt at anlægge vandingsenge næsten i hvert sogn ved til- og afledningsgrøfter, inddigninger og sluser. Ejeren af Fogedbygaard leder med gavnlig virkning vand ind over en del af gårdens enge. I „Piberne“ i Krummerup sogn har grev Holstein, Holsteinborg, ved sluser indrettet vandingseng. Som gødning for enge anvendes kartoffeltop.

Herredet har adskillige gode kilder og har haft flere, men nogle er blevet fyldt med jord og tilintetgjort, f. eks. „Helligdaaskilde“ på Knud Lunds mark i Fogedby; den blev før besøgt af syge St. Hansaften — fattigblokken er flyttet til byen. I Haldagerlille er to kilder med særdeles godt vand, der selv i de tørreste årstider ikke manglede; før udskiftningen blev i en streng vinter alle kreaturer i byen vandede af dem, uden at de udtørredes. Ved Vridsløse er også en meget vandrig kilde, der aldrig udtømmes, skønt ni bymænd — stundom også de fire udflyttere — vander deres kreaturer af den. På toppen af Menstrup bjerg findes et overordentlig righoldigt kildevæld, som i mands minde aldrig har manglet

vand, skønt man i tørre år har drevet alle kreaturer fra den vandmanglende dal op på bjerget for at vandes. Kildevældet er meget nedtrådt fra landsiden og holdes i lige så slet stand som jorden, hvorpå den er. Selv på Enø findes flere kilder med godt vand.

Vandstanden i Tystrup-Bavelse søer er i de senere år blevet forringet, fordi en dæmning mellem søerne og den Danne-skjoldske kanal er blevet optaget. En mindre sø ved Saltø mølle, der før drev et stampeværk, er næsten udtørret, og stampeværket nedlagt. Iøvrig har der siden 1818 på flere steder i herredet vist sig en følelig vandmangel. Måske har de tørre og varme somre i 1818, 1819, 1821 og 1822, de snefrie vintre, de hyppige stærke storme og u hensigtsmæssige udgravninger til afledning af skadeligt vand bidraget til den totale vandmangel i mange egne, eventuelt også den stærke hugst i de Plessenske skove. Der er indvundet ca. 90 tdr. land pløjeland ved udtørring af moser og enge forskellige steder i herredet.

Klimaet frembyder ikke mange forskelligheder. De sandede egne opvarmes stærkere af solen end de lerede jorder. I den del af Karrebæk sogn, der ligger ved havet, sinker kold, tåget og fugtig luft til tider vegetationen. Vestlige og sydvestlige vinde er fremherskende, hvad træerne vidner om. Næsten hvert år i begyndelsen af foråret kommer en periodisk, skarp østenvind, der varer omtrent 14 dage og gør skade.

Med hensyn til udstykning og udparcellering, indførelse af markfred og en forbedret agerdyrkning er Neergaard ikke tilfreds. De overdrev til fællesgræsning, der findes ved Vinstrup, Reinstrup, Karrebæk og Enø, har heller ikke hos bønderne skabt lyst til at skaffe markfred eller til at opdyrke

overdrevet. De sletteste udskiftninger er i Karrebæk, Brorup, Ollerup, Lund, Stubberup, Arløse, Sneslev, Krummerup og tildels Reinstrup (kileformede lodder). De bedste er i Kvislemark, Fuglebjerg, Fogedby og Herlufsholm sogne (Hans Niensens lod på Enø er et godt eksempel).

Af Herlufsholm jorder er sket udparcellering til gårdens beboere, til borgere i Næstved og nabobønderne, og fra Fuirendal er fraskilt parcellen „Ludvigsløst“. Antvorskov (uden for herredet) beviser det hensigtsmæssige. Oprindeligt var der omtr. 1700 tdr. land fri hovedgårdstakst, men i 1824 (da N. forlod egnen) var A. delt i 8 parceller, som hver beboedes af en familie uden for bondestanden, vel en tilvækst af 35 personer. Efter middeltal solgtes fra alle parcellerne 3—4000 tdr. sæd mod før ca. 1500 tdr. fra det samlede A. Grev von Dernath gav i 1797 alle godsets bønder arvefæste uden først at have sørget for de nødvendige hjælpemidler til gårdens drift, der umuligt kunne ske med gårdens egne folk.

Constantin Brun delte A. i 5 parceller, som kunne drives uden fremmed hjælp. Kvægbesætningen, der på det samlede A. vist var 200—250 høveder, steg på parcellerne til 500—600 høveder. Neergaard holdt på sin parcel (140 tdr. land) 100—115 høveder af en stor race og solgte i de sidste fem år 600—700 tdr. sæd årlig, skønt en trediedel af arealet var A.s sletteste jord, og en hel mark var anvendt til kartofler, der consumeredes på gården.

Da der i herredet kun findes to selvejerbyer, Haldagermagle og Lystagertorp, er udstykning af bøndergårde sjælden. I førstnævnte by er 14 gårde, hvis besiddere i 1801 blev selvejere; de 8 af dem er udstykket. I Lystagertorp har Jens

Hansen fra sin dobbelte gård udstykket og solgt $2\frac{1}{2}$ td. htk., og i andre byer er enkelte gårde udstykket.

Udstykning af gårde uden indsigt og overlæg er skadelig for staten, hvad der er erfaret nogle steder uden for herredet. Folkemængden er nok blevet forøget, men kvægbesætningen formindsket, og mange gode jorder er forvandlet til udmarvede, med tidsler og al slags ukrudt bevoksede agre, der ikke engang kan sulteføde ejerne og deres ubetydelige besætning af husdyr, langt mindre give et overskud til staten.

Som eksempel nævner N. en bondeby i Slagelse herred, nær ved hans forrige ejendom. I den er 3 bøndergårde blevet til 40 huse med 4 tdr. land til hvert. Det er en fattigkoloni, vist med over ti gange så mange mennesker, som de nedlagte gårde, men færre og meget uslere kreaturer, og de producerer ikke halv så megen sæd — tilmed slet — som de tre gårde. De havde næsten alle stuen fuld af rollinger, skønt spisekammeret var tomt. Fattigdom kuer sjældent lyst til giftermål, men den synes snarere at være forplantningen gunstig; den i rige og fornemme familier så hyppige ufrugtbarhed findes meget sjældent blandt fattige familier i almuen.

Til sådanne kolonier søger som regel forarmede, tit fordærvede familier, som ikke tåles eller kan ernære sig andre steder. De opholder sig dér 1—2 år og forlader så husene for at give plads for andre familier af samme slags og med samme skæbne. Kan fyrste og land vel fæste lid til sådanne landstrygere, der intet bestemt arnested har og altså vist heller ikke kærlighed til fædrelandet. De fleste af disse familier har desuden det tilfælles med mange rige og fornemme, at de ikke arbejder, men disse forbruger tit mere end tusinde gange

så meget som de arbejdende og tilfredsstillende blot det sanselige livs højeste vellyst; de fattige har lykkeligvis meget få fornødenheder og indskrænker deres lyster blot til maven. De nøjes gerne med kartofler og vand, når de blot kan dovne og nu og da tiltigge sig en snaps. Det var ønskeligt, at hvert menneskes arbejde i staten var det eneste fond, der kunne forsyne det med alle livets fornødenheder og bekvemmeligheder. Enhver som kunne arbejde, men ikke ville, blev da tvunget der til — af hunger.

Efter at have fået luft for sin harme, indrømmer N. dog, at ejerne af sådanne småparceller kan have et tarveligt udkomme, hvis de med et forbedret avlsbrug og med nøjsomhed og flid sysselsætter hele familien på deres jordlodder og bruger spaden og ploven; han slår stærkt til lyd for anvendelse af spaden og siger, at det ville være en stor fordel, hvis det blev en pligt for hver hus- og gårdfæster at indføre det nyere avlsbrug.

Under omtalen af sædskifte anbefaler N. helbrak, men siger, at det kan den ikke kaldes overalt, for den bearbejdes til tider mere af svin, får og gæs end af plov og harve. Kartoffelavl begynder at vinde indpas, men i for ringe grad. Bønderne anvender kun nogle få skæpper land dertil, og de store gårde 3—4 tdr. land — på „Gunderslevholm“ dog 20 tdr. land. Varigt græsland med udlæg findes ikke, men fire overdrev har bestandig været anvendt til græsning. Af den såkaldte „Lyngs Have“ ved Karrebæksminde er over 80 tdr. land opdyrket, mens resten er bevokset med mos og lyng, enkelte steder med kort, triveligt „sylvgræs“, der giver påfaldende fed og tyk fløde. Den Danneskjoldske kanal er gravet

gennem arealet, der har underbund af grus og småsten, så græsskorpen kan kun brydes med forsigtighed, da der allers kan befrygtes sandflugt til skade for kanalen.

Et overdrev ved Saltø, der var overdraget til 36 husmænd i Karrebæk, blev i 1805 købt af Næstved by, der bortlejede det til Karrebæksminde. På Enø overdrev har hver af de 8 gårdbeboere græsningsret til 6 kvæghoveder. Overdrevene ved Vinstrup og Reinstrup har en del skovkrat og meget slet græsning, der sulteføder de græssende kreaturer. Sommerstaldfodring findes på de fleste hovedgårde og på små gårde, der drives af folk uden for bondestanden.

Kalk som gødningsmiddel anvendes ikke, men tørveaske kan give godt resultat, ligesom gødning med dynd. N. har selv fra 1817—1823 gødet over 20 tdr. land med 4—500 læs pr. td. land og fået arbejdet godt betalt. Forpagter Hansen, Fuirendal, har i de senere år udkørt 7500 læs dynd. Mergel findes næsten overalt fra $\frac{1}{2}$ til flere alen under overfladen, og på de fleste store gårde anvendes mergling med godt resultat. „Gyldenholm“s store lade, der regnes for den største på Sjælland, har i de forrige ejeres tid aldrig været mere end halv fuld af sæd, men siden oberstløjtnant Jensen har ladet de fleste hovmarker mergele, har afgrøden fra dem flere gange aldeles opfyldt hele laden. Tang som gødning brugtes i Karrebæk og på Enø, men ikke til tilfredshed, da den ikke ville rådne.

Om agerdyrkningsredskaberne skriver N., at „den tungttrækkende, plumpe og i mange Henseender fejlfulde sjællandske Firheste Plov“ sædvanligvis bruges af bønderne. Nogle af de største avlsgårde — sjældent bønder — bruger svingplov. På Holsteinborg gods bruges den af flere, hvilket

skyldes „den kundskabsrige, ædle og i Ordets sande Betydning patriotisk sindede Grev H. H.“. Træharven findes sjældent, skønt den er meget nyttig; harven bruges almindeligvis for meget, ploven for lidt; hyppeplov og extirpator er de eneste af de mere jordforbedrende avlsredskaber, der findes i herredet.

Der bruges nu mere ren sæsæd end før. På Holsteinborg, Herlufsholm og Saltø kan bonden uden betaling få sit sædekorn rensat eller ombyttet. Der sås stundom muggen og skimlet bælgssæd, så afgrøden mislykkes. Den brune danske rug er almindeligst i herredet, men nogle dyrker den hvide „Provstirug“ fra omegnen af Kiel; den har fortrængt St. Hansrug; hvededyrkning er indført. Ærter, vikker og boghvede dyrkes for lidt, rødkløver over alt, men man anvender den dårlige metode at så frøet med avner. Høravl er almindelig, især på Holsteinborg grevskab, men hamp er sjælden. Ved Førslevgaard findes den bedste, hos Dannebrogsmænd Hans Nielsen i Kvislemark den sletteste; en uhyre mængde store tidsler lå på jordstykket. I Tjustrup og Haldagerlille er de største humleanlæg, nogle på 1 td. land; i frugtbare år yder de 35—40 lpd. humle, der ikke står tilbage for den fynske; ved Kastrupgaard findes 1200 humlekuler. I 1825 avledes ved Førslevgaard 33 tdr. kommen, hos Peder Jørgensen i Tornemark 22 tdr. og ved Saltø 26 tdr. i 1826.

Rust og brand i sæden er ikke så almindelig mere, men alle er klar over berberissens skadelighed for rug. Sæden høstes for tidlig, mens kærnen endnu er blød. Rensningen er bedre end før, men købmanden tager tit uren sæd til samme pris som den rene og blander hovedgårdens rene sæd sammen med bondens urene. Afsætningen har i de senere år

været vanskelig; den fordelagtigste kornhandel skete i almindelighed ved Karrebæksminde og Bisserup til ærøboere og norske skippere.

Ævre opgives af alle bønder, men kun få holder markfred. Herfordt på „Petersdal“ har opsat 200 favne stengærde omkring have og fægård og forpagter Rødby på „Fuglebjerggaard“ 1000 favne enkelt stenhegn; Ibsen på „Kastrupgaard“ har opsat enkelte og dobbelte stengærder af sten, opbrudt af gårdens jorder.

Kvægavlen er ikke blevet præget af en kostbar indført stamme. Der holdes sjældent mere end eet kreatur på 1 td. htk., men ved indførelse af vekseldrift, sommerstaldfodring og brakfrugter kunne antallet forøges til det tredobbelte. Som eksempel anfører N. bl. a., at der på en gård i Kvislemark på 87 tdr. land udmærket god jord kun holdes 9 køer, 5 unghøveder, 10 får samt hestebesætningen, mens der på „Gunderslevholm“ årlig holdtes 250—300 fedestude, 50 udmærkede malkekøer og 50—300 får på 128 tdr. htk. Forpagter Rødby har bidraget meget til fåreavlens opkomst ved sin gode frisiske fåreflok. Får behandles iøvrigt elendigt; de får kun afgnavet græsning, og fårestien er som et fængsel.

Havedyrkningen i herredet er meget forsømt. Bonden køber tit sine madurter i købstæderne eller på herregårdene og lader svin og fjerkræ hjemme fortære den smule, „som den usle med Græs, Nælder, Skræpper og alskens Ukrudt bevoksede Hauge formaar at yde“. Til lykke er sådanne haver som regel ikke over et par skæpper land. Bønderne under Holsteinborg har dog vel anlagte haver på $\frac{1}{2}$ —1 td. land. Greven lader sin gartner vejlede dem og giver dem gratis forædlede træer fra sin planteskole. Der findes i dem forskel-

lige slags frugtbuske og blomster, „der kvæger baade Øjne og Gane“. A. nævner ejerne af de bedste haver og skriver, at i Holløse findes en have, „præget af Ejerens Genialitet“. Bi-stader findes desværre sjældent i bondens have — „er de maaske ved hans forventede Smag fordrevet af Indiens Sukkerrør?“

Af skove har herredet så mange, at de ikke alene kan yde alle beboerne, men også det skovfattige V. Fl. Herred, det fornødne brændsel og gavntræ, og endda årligt have et overskud på flere tusinde favne, der udskibes ved Karrebæksminde. En plantning på 1½ td. land ved Herlufsholm har givet ca. 15,000 små træer til udplantning, og der er uddelt over 1000 forædlede træer til godsets beboere. Grev H.-H. giver præmie og gratis frø eller planter til de bønder, som indfreder et vist stykke af deres jord til skovopelskning. Peder Jørgensen, Tornemark, og Rasmus Madsen, Kvislemark, fremhæves sammen med andre. Omkring på markerne findes hist og her lidt underskov af el, som bønderne farer hårdt frem mod; om foråret hugger de den ned til et ubetydeligt gærdehegn, der om vinteren bruges i bilæggerovnen. Pontoppidan mener, at Sjælland derved årligt taber en million læs ellebrænde.

Om husfliden i herredet siger N., at kvantiteten er god, da bønderkonerne selv tilvirker det fornødne af uldent og linned, men kvaliteten er ringe. Nogle køber til deres skam, og på auktioner opdriver bønder tit sengklæder og linned til overdreven høj pris. I kraftige vendinger dadler N. „Mandkønnet i Sjællands Bondestand“, som hendøser de lange vinteraftener med at tømme det topfyldte grødfad, „indtil Maven ikke orker mere, og den har opslugt al Tæn-

keevne, Legemskraft og Munterhed“. Da slænger det sig for ret at gøre sig tilgode langs hen ad bænken og driver aftenen hen med at fordøje og sove.

Til et par kvinder har N. dog meget rosende bemærkninger. Jomfru Artz i Førslev har i eet år spundet omtrent til 300 alen lærred og hvergarn, som hun selv har vævet, og endda har hun plejet sin 80-årige svage og sengeliggende moder. På „Gunderslevholm“ har madam Conradsen i de senere år produceret omtr. 500 alen klæde — tildels solgt for 1½—3 rbd. pr. alen — foruden en mængde andet uldent og linned til husets brug.

Som udmærkede agerdyrkere nævner N. en række mænd, som dog ikke alle kunne glæde sig ved hans omtale.

Gmd. Hans Nielsen, Kvislemark, blev Dannebrogsmænd 1812 og fik Landhusholdningsselskabets andet sølvbæger. Han har indrettet sin jord i 11 lodder, gravet 642 favne grøfter til vandafledning og 2674 favne grøfter til indhegning og brak — 427 favne beplantet med pil — og dyrket hør, hamp og havevækster. Arvefæster Niels Jensen, Sneslev, og gmd. Niels Jensen, Bendslev, har i 5 år fået en årlig understøttelse på 60 rbd. mod nøjagtigt at følge den af selskabet angivne driftsplan. Vincent Pedersen, Nyrup, er blevet udmærket to gange, først med selskabets sølvbæger og anden gang med en Bayleysk plov.

Desværre udtaler nu N., at de to førstnævnte intet godt eksempel har givet ved deres avlsbrug, som ubetinget må regnes til de sletteste. Nr. 2 og 3 har selv foreslået driftsplanen, men ikke fulgt den, og nr. 4 fortjener heller ingen berømmelse. Kun Niels Christensen, Karrebækstorp, som i 1804 fik selskabets anden sølvmedalje, har fortjent hæders-

bevisningen. Som et prisværdigt eksempel nævner N. arvefæstegårdmand Christian Lassen, Hyllinge, der i 1801 fik en universitetsgård på 85 tdr. land. Han har opdyrket 55 tdr. land, gravet 122 favne, $3\frac{1}{2}$ alen brede, og 114 favne, $2\frac{1}{2}$ brede, vandgrøfter, lagt 13 stenkister, indhegnet marken med 167 favne voldgrøfter, beplantet med pil m. m., opbrudt sten, udgravet en ypperlig vanding, der får tilløb af en kilde, der aldrig tømmes, og anlagt en smuk have på $\frac{1}{2}$ td. land. Besætningen har han forøget fra 4 heste, 4 køer og 6 får til 7 heste, 15 malkekøer, 2 unghøveder, 1 tyr, 16 får og 1 vædder.

N. nævner intet om, at denne mand har modtaget nogen hædersbevisning for sit imponerende arbejde, hvad han dog i højeste grad synes at have fortjent.

Som flittige og dygtige bønder i herredet nævnes Chr. Burkard, Karrebæk, Peder Jørgensen, Tørnemark, Niels Olsen, Holløse, Morten Lassen og Mads Andersen, Hyllinge, Rasmus Madsen og hustru, Kvislemark, Niels Olsen, Brunemose, Hans Nielsen og hustru, Gumperup, og uden for bondestanden Herfordt på „Petersdal“, Rützow på „Eskemosegaard“ og Conradsen på „Gunderslevholm“.

Efter Neergaards mening burde der for almueskolen udarbejdes en læsebog med oplysning om de forskellige forhold, som er nyttige for bonden, og han henviser her til det på Holsteinborg grevskab i 1811 oprettede landøkonomiske selskab, som har virket meget til jordbrugets, industriens og husflidens fremme ved præmier (redskaber), trykte, populære afhandlinger og beretninger i forsamlinger på Holsteinborg.

Der langes nu i bogen igen ud efter ungdommen. Tjenestekarlene kunne i de lange vinteraftener i stedet for at dovne og ligge og strække sig langs ad løjbænken med hovedet tæt op til den glødende bilæggerovn beskæftige sig med at hugge træet til vogne, plove, harver, skovle, grebe, river, flette kurve, sno reb, lave træsko, skære skeer o.s.v.

Sædavlen i herredet burdet indskrænkes og kreaturholdet udvides, fåreavl er dog ikke tilrådelig, og hesteavl kan umuligt svare sig i de egne, hvor man er nødt til at indbrænde de usle krikker til landets stodheste, men iøvrigt var det ønskeligt, at bonden ville formindske sin hestebesætning, så at den kommer til at stå i det rette forhold til agerbruget.

Priserne på landejendomme har i de senere år været faldende på grund af misforholdet mellem bondens indtægter og udgifter, men det er dog endnu muligt at finde et tarveligt udkomme af jorden ved fornøden indsigt, utrættelig flid, højeste grad af nøjsomhed og klog sparsommelighed.

Til slut kommer N. med en del bemærkninger om bondens arbejde — tid, vejr, fordeling o.s.v. — og om den da gældende arbejdsløn. En tjenestekarl får 20—24 rbdl. og en del usyede klæder årlig, en tjenestepige 8—10 rbdl. samt vadmel, lærred, læder- og træsko, stundom et får fodret og græsset og nogen „Hørsaaed“. Uden for bondestanden er lønnen for en karl 24—30 rbdl., for en pige 20—24 rbdl. Daglønnen er for en mand i sommermånederne 16—20 skilling og kosten, uden kost 2—3 mark; i vintermånederne 10—12 skill. med kosten, 24 sk.—2 mk. uden kost. Kvinder får om sommeren uden kost 24 sk.—2 mk., med kosten 12 sk.—1 mk., om vinteren 2—10 sk. med kost og 20 sk.—1 mk. uden kost.

Det er nok tvivlsomt, om Neergaards skildring er blevet almindelig folkelæsning, for i så tilfælde er der nok nogle læsere, som ikke har været tilfreds med den.
